Jelen kötetben mindazokat az irányzatokat górcső alá vesszük, amelyek ebben a korszakban Magyarországon s ezen belül elsősorban Budapesten előfordultak. Ezeket a jazz szakirodalomban a jazz, jazzlike (jazz-szerű), semi-jazz (féljazz), hot-dance (improvizativ szólókkal tarkított tánczene), jazz dance (jazz tánczene), sanzonjazz, bárjazz, kávéházi jazz, kabaré jazz, szalonjazz, esztrád jazz, spirituálé, jubilee, gospel, blues, cake walk, ragtime, vaudeville jazz, jazzoperett, jazzopera, jazztánc, jazzes filmzene, filmjazz, jazzfilm, swing, western swing, sweet swing, sweet jazz, szimfónikus jazz, third stream jazz stb. kategóriákba sorolják.

Foglalkozunk a jazz és az irodalom, a jazz és a képzőművészet, a jazz és a rádió, a jazz és a divat, a jazz és a sport, a jazz és a tánc egymásrahatásával. Egyszóval mindazokkal az eseményekkel, amelyeket a maguk korában, tehát 1919 és 1950 között Budapesten jazzvonatkozású eseménynek tartottak.

JAZZMOZGALOM 1919 – 1950

Ha a budapesti JAZZMOZGALOM naplót írt volna 1919-1950

Simon Géza Gábor

Előszó

Már a jelen kötet időhatárának kezdete előtt megjelentek a műfaj kezdeti lépései Magyarországon is. Erről szólt többek között a három nyelven is publikált, a magyarországi ragtime korszakot átfogó kötet[1].
Jelen kötetben a magyar jazztörténet korai korszakáról lesz szó. Egy olyan korszakról, amelyben az amerikai, az európai és ezen belül a magyar jazz párhuzamosan fejlődött. A jazzfelfogás szinte napról-napra, hétről-hétre alakult.

A korszak hazai jazzfelfogására vonatkozóan részletesen lehetett tájékozódni „A zenetudomány mostohagyermeke" című 2016-os kötet igen bőséges „Mi a jazz? Vélemények – A magyar nyelvű jazz szakirodalom kezdetei" című fejezetéből[2].

Jelen kötetben mindazokat az irányzatokat górcső alá vesszük, amelyek ebben a korszakban Magyarországon s ezen belül elsősorban Budapesten előfordultak. Ezeket a jazz szakirodalomban a jazz, jazzlike (jazz-szerü), semi-jazz (féljazz), hot-dance (improvizativ szólókkal tarkított tánczene), jazz dance (jazz tánczene), sanzonjazz, bárjazz, kávéházi jazz, kabaré jazz, szalonjazz, esztrád jazz, spirituálé, jubilee, gospel, blues, cake walk, ragtime, vaudeville jazz, jazzoperett, jazzopera, jazztánc, jazzes filmzene, filmjazz, jazzfilm, swing, western swing, sweet swing, sweet jazz, szimfónikus jazz, third stream jazz stb. kategóriákba sorolják.
Foglalkozunk a jazz és az irodalom, a jazz és a képzőművészet, a jazz és a rádió, a jazz és a divat, a jazz és a sport, a jazz és a tánc egymásrahatásával. Egyszóval mindazokkal az eseményekkel, amelyeket a maguk korában, tehát 1919 és 1950 között Budapesten jazzvonatkozású eseménynek tartottak.

A napi-, heti-, kétheti- és havilapokban, valamint a plakátokon, szórólapokon, prospektusokban, katalógusokban, önálló kötetekben a „jazz" szónak az alábbi változataival találkoztunk:

dsesz – dsez – dszessz – dzsesz – dzsessz – dzsesszzene
dzsez – dzsezz – jassz – jaz – jazz – jazzzene – yazz

1 Simon Géza Gábor: K.u.K. ragtime - Az Osztrák-Magyar Monarchia ragtime korszaka (CD melléklettel). Pytheas, Bp., 2007.
Simon Géza Gábor: K.u.K. Ragtime – Die Ragtime-Ära der Österreichisch-Ungarischen Monarchie (CD melléklettel). Pytheas, Bp., 2007.
Simon Géza Gábor: K.u.K. Ragtime – The Ragtime Era of the Austro-Hungarian Monarchy (CD melléklettel). Pytheas, Bp., 2008. Limited edition.

2 Simon Géza Gábor: A zenetudomány mostohagyermeke - A jazz és hatása Magyarországon 1920-1950. Magyar Művészeti Akadémia, Bp., 2016.,p.19-38

Ezek csak az alapváltozatok, amelyek számos, a felsorolt írásalakokat már nem változtató összetett szóban szerepelnek, pl. dzsezzkoncert, jazzband, jazzbend, jazzozik, yazzmuzsikus stb., stb.
Mindezeket az idézetekben *természetesen* eredeti formájukban hagytuk meg.

Külön fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy a Jazz Oktatási és Kutatási Alapítvány a jelen kötettel párhuzamosan egy további kötet kiadását készíti elő. Abban a jelen kötetben csak alig pár példával szereplő jazzfilm, filmjazz kategória kerül részletesen kifejtésre[3].

Jelen kötet felépítésének alapja a napra pontos időrend, amely az egyes jazzeseményekhez kapcsolódik:

Lehetőleg napra pontos dátum
Az adott eseményhez kapcsolatos szerzői bevezető (alkalmilag, ha szükséges)
„ ” jelek között a *betűhív* korabeli hír, beszámoló, kritika stb.
A csatlakozó lábjegyzetben a lehető legpontosabb bibliográfiai hivatkozási adatokat adjuk meg

A kötetet részletes név- és címmutató egészítik ki.
Az illusztrációk e tekintetben nem kerültek feldolgozásra.

Köszönetet szeretnék mondani annak a körülbelül félezer hazai és külföldi jazzrajongónak, szakembernek, muzsikusnak, akik az elmúlt 55 esztendő folyamán hozzájárultak a magyar jazztörténeti kutatáshoz és ezzel is elősegítették, hogy több tucatnyi magyar és idegen nyelvű szakkönyv jelenhessen meg a jazzről.
A jelen kötet megalkotását illetően külön köszönöm dr. Bajnai Klára, valamint Biszak Sándor, az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) megálmodója segítségét. Nélkülük ez a kötet lényegesen kevésbé mélyreható lehetett volna. Az elmúlt két esztendőben éppen az ADT mutatta meg, hogy még mennyi abszolút feltáratlan magyar jazzkincs létezik a nyomtatott magyar nyelvű sajtóban. Ezek teljes körű kiaknázása remélhetőleg jónéhány doktori disszertáció témája lesz a jövőben. Zenei és nemzenei egyaránt.

3 Simon Géza Gábor–dr. Bajnai Klára–Borsos Tibor: Kölcsönhatások. Film és jazz Magyarországon 1928–1950. Jazz Oktatási és Kutatási Alapítvány, Bp., 2018.

1950

1950. január 1.

Az egyre balrább tolódó kultúrpolitikában érdekes jelenség, hogy a Magyarországon még 1947-ben bemutatott jazzvonatkozású szovjet jazzfilmről közel három esztendővel később írt a „Népsport":

"Az operától a jazzig
címmel kötöttek egy csokorba nyolc kis filmje a Fáklya eheti műsorán. Fel-felcsattan a taps a nézőtéren, amikor befejeződik egy-egy kisfilm. A szovjet művészetből adnak ízelítőt ezek a filmek. amelyeknek mindegyike valóban egy kis remekmű. Nagy művészi élményt jelent mind. Lemesev énekli a »Rigoletto« legszebb áriáit, Gilels és Filjer kétzongorás hangversenyt ad, a leningrádi opera művészei káprázatos táncot mutatnak be, Ulanova pedig egyik leghíresebb táncát, »A hattyú halálát« varázsolja elénk. Ragyogó jelenetet formáltak Beethoven »Bordal«-ának aláfestésére, valamint Csajkovszkij »Diótörő« balettjére. Kedves népi dal csendül fel a harmonikások szerenádján, végül egy szovjet jazz-zenekar kelt derültséget vidám zenéjével. Kitűnő a Fáklya műsorának többi száma is: a magyar és szovjet híradó, s a Lánchíd újjáépítése alkalmából készített film, amely a híd történetével kapcsolatban rávilágít száz év magyar társadalmának életére is. Kitűnő műsor!"[456]

1950. február 12.

A „Magyar Nemzet" „Oktatás" rovatában jelent meg a következő hirdetés:

„Jazz-zongorát, magyar-nótát tanítok. Mónus I.-rakpart 51. III. 20"[457]

1950. március 17.

Ebben az esztendőben már végzetesen ultrabalos irányba fordult a jazzt ellenzők tábora, akik Maxim Gorkij „tanítványaiként" csak elítélni tudták e népszerű műfajt. Összehordtak tücsköt-borat, mint tette azt a „Szemétdomb" című cikkének ismeretlen cikkírója a Magyar Ifjuság Népi Szövetsége (MINSZ központi hetilapjában, a „Szabad Ifjuság"-ban:

„Hangzatos címek, mint »Dobpárbaj«, »Gondolák szerenádja«, »Félre bánat«, hozzá

456 Mozi. Az operától a jazzig. Népsport, Bp.,1950. január 1.,p.6
457 Oktatás. Magyar Nemzet, Bp., 1950. február 12.,p.14

»Budapest kedvencei« s kész a jazzmatiné, ahol valamilyen bárgyú összekötőszöveg kíséretében a magyarrá áthangszerelt amerikai slágerek némi sírvavigadással keverten kerülnek a közönség elé. Itt-ott egy-egy Strauss-keringöt vagy népszerű szovjet zeneszámot is műsorba iktatnak, de nincs benne köszönet. A Poljuskából szakszofónokon rikoltó jazz-parafrázis lesz, a Dunajevszkij-melódiákat fülsiketítő dobszólók teszik élvezhetetlenné. A műsorközlő ócska viccek közt el-elpukkant egy-egy »demokratikus szólamot«, arról, hogy vidámabb lett az életünk vagy arról, milyen lendülettel építik új országukat a magyar dolgozók s aztán felhangzik a dal: »Szalmaláng nálad a szerelem... «

Nincs ez így jól, tisztelt matiné-rendezők, tiszelt előadók és műsorközlők. A gombamódra elszaporodott jazz matinék a kozmopolita, ízlésrontó »művészet« szószólói. Kár a helyiségért, kár az időért, kár a tiszteletdíjakért. Adjunk inkább szép könnyűzenét, új magyar és szovjet melódiákat, jóízű tréfát. Higyjék el, az ilyen műsort sokkal jobban kedveli a közönség. S ha a csíkos harisnyás, ragasztott szempillájú törzsvendégek el is maradnak, nem sajnálja őket senki..."[458]

1950. március 21.

Ezen a napon hangzott el először a Petőfi Rádióban „Az amerikai jazz az imperializmus szolgálatában" című félórás előadás, amelyet Tamássy Zdenkó zeneszerző (1921-1987) tartott.[459]
Az előadást hangfelvételről július 8-án, szombaton 16.00 és 16.30 között hangfelvételről, szintén a Petőfi-Rádióban, megismételték.[460]

1950. március 24.

Aligha véletlenül érkezett ekkor Budapestre Szergej Obrazcov amerikaellenes bábszínházi darabja, a „Szempillád zizzenésére". A „Szabad Nép" munkatársa egy komolyabb terjedelmű cikket adott le a darabbal kapcsolatban, különösen kiemelve annak imperializmus ellenes élét.

„Soha nem látott élményben volt részük azoknak, akik az Obrazcov-együttes nagyszerű bemutatkozó előadását, a »Szempillád zizzenésére« című tragikomédiát végignézték. A bábjátékot gyermekek mulattatásának, vásári szórakoztatásnak ismertük mindeddig. S most egy utolérhetetlen szovjet művészi együttes megmutatta nekünk azt, hogy ezt a kevéssé ismert, mellőzött műfajt páratlanul magas művészi színvo-

458 Szemétdomb. Szabad Ijjuság, Bp., 1950. március 17.,p.16
459 Magyar Nemzet rádiómelléklete 1950. március 19.- március 25. Magyar Nemzet, Bp., 1950. március 17.,p.6
460 A Népszava rádióműsora 1950. július 3-tól július 9-ig. Népszava, Bp., 1950. július 1.,p.4

nalra lehet emelni, s nemcsak a gyerekek, hanem az egész nép szórakoztatásának, nevelésének eszközévé lehet tenni. Csodálatos és felejthetetlen, szinte alig elképzelhető az a technikai tökéletesség, amellyel az élettelen bábuk valóban életre kelnek és megragadó az a magasrendü előadásmód, amellyel a szovjet bábművészek mondanivalójukat tolmácsolják. Gyakran az ámuló néző előtt nemcsak az előadott darab tűnik mesének, hanem mesébeillőnek tartja azt is, aminek szemtanúja: magát az előadást. Nem egyszer csak az elragadtatott, a feldübörgő taps ébreszti rá, hogy mindaz, amit lát – valóság. S ráébreszti erre maga a darab is, ez a mélyenszántó szatira, amely a bábművészet sajátos eszközeivel – a valóság, a szocialista realizmus talaján áll.

Tragikomédiánkkal le akarjuk leplezni a hollywoodi filmstúdiók monopolkapitalistáinak hazugságait, erkölcsileg és művészileg alantas, züllött-módszereit. A gúnyirat éles találó vonásaival akarjuk megmutatni és nevetségessé tenni, hogyan készülnek azok a buta, ártalmas, reakciós, amerikai filmek, amelyek a háborús uszítok egyik fegyvereként elárasztják a marshallizált országok mozijait.

– Ezeket mondja bevezetőjében útmutatóként Szergej Obrazcov, a szovjet bábjáték mestere és máris rikító jazz harsan s a szétnyíló függöny mögül felbukkan Newyork felhőkarcolóinak rengetege. Kezdődik a »Szempillád zizzenésére« előadása. Előttünk reklámok futnak fel a magasba: »Pihenjen a mi nyugalmas temetőnkben«, »Akar ön egy napig teve lenni?« ... Az ízléstelenség, a butaság, az embertelenség: az imperializmus Newyorkjá-ban vagyunk. Mr. Jackie filmtrösztvezért ágyában telefoncsengetés ébreszti. »Sürgős rendelés! Az amerikai kultúra támad! Az amerikai filmekkel el kell árasztanunk az egész világot. Ez lesz az ajándékunk az Ő világnak« – mondja egy hang a telefonban. Megindul a körtelefonálás: Megszületik az »új« filmtéma, Bizet Carrmenje nyomán. Címe »Szempillád zizzenésére – vagy Carmen«. Merimé novella-hősnőjéből hóbortos amerikai »flapper« lesz; aki 120 mérföldes sebességgel száguld versenyautójával weekendre Don Joséval. Már javában folynak a film felvételei, amikor a tröszt elhatározza: kommunistaellenes filmet készít a Carmenből. Hogy ne vesszen el az eddig befektetett pénz, csak a második felét írják át: Carmenből »Vörös Katja«, »Moszkva ügynöke« lesz, s a csempésztanya színhelyét áthelyezik a »Vörös áfonya« pásztor-kolhozba.

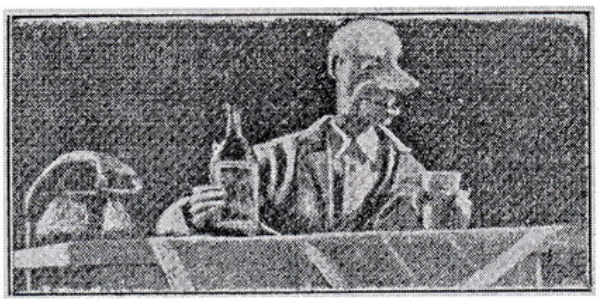

Szabad Nép, 1950. március 24.

Ennyi röviden a darab témája. A játék az erőteljesen jellemzett alakok egész sorát vonultatja fel: élet-halálról döntő, aljas, de korlátoltságában oly nevetséges trösztvezértől s a kiszolgáltatott, stréber gépírónőktől a megalázottságában bölcselkedö néger mixerig és a magában lázadozó, de nyílt, tiltakozásra képtelen, gyámoltalan segédrendezőig. De nemcsak az egyes alakok jellemzik maró szatírával a megsemmisülésbe zuhanó kapitalista társadalmat, hanem a darab egész sor kitünően megrajzolt olyan

helyzete, mint a színész-sorozás gátlástalan embertelensége, vagy a forgatókönyv »gyártásának«, az amerikai álkultúrát oly találóan tükröző torzképe.

J. Szperanszkij háromfelvonásos harcos darabja a »tiszta művészet« szemforgató burzsoá hazugságának nagy leleplezése.".[461]

1950. június 2-3-4.

A könyvnapi ajánlott könyvek jegyzékében bukkant fel Maxim Gorkij „Az igazi kultúra" című kötete, amelyet a Szikra Könyvkiadó adott ki.[462]

"GORKIJ:
Az igazi kultúra
A Szikra kiadásában most jelent meg Gorkij »Az igazi kultúra« című könyve, amely Gorkij újságcikkeit, tanulmányait és szatíráit foglalja magában. Az összegyűjtött cikkek témája a Szovjetunió és a nyugateurópai imperialista országok kritikai összehasonlítása, elsősorban a kultúra terén, de politikai és gazdasági szempontból is. Gorkij ebben a művében bemutatja az imperialisták dőzsölését, bankárok és gengszterek garázdálkodását, a nép elnyomatását, kizsákmányolását. És megmutatja a másik világot is. A szocializmus építésének hősi munkáját a Szovjetunióban, a szocialista munkaverseny csodálatos eredményeit, az ifjúság nevelését, az igazi kultúra vívmányait. A cikkek könyörtelen erővel leplezik le a háborús uszítókat, a dolgozó emberiség ellenségét, a fasizmust."[463]

Nádor György (1920-?) filozófus, vallástörténész, az MTA filozófiai bizottságának titkára, a budapesti tudományegyeten docense a „Társadalmi Szemle", a Magyar Dolgozók Pártjának tudományos folyóirata nyári kettős számában hosszabb kritikát írt a kötetről. Ebből idézünk:

„Gorkij a kultúra kérdéseiről írott cikkeinek magyar nyelven megjelent gyűjteménye a nagy írót egy új, nálunk még kevéssé ismert oldalárol mutatja be; megismerjük belőle Gorkijt, a gondolkodót, aki a kultúra aktuális kérdéseit magas elvi síkon vetette fel és oldotta meg. Gorkij az imperializmus és annak elembertelenítő hatásai ellen harcolt művészi alkotásaiban éppen úgy, mint publicisztikai írásaiban. E kötetben közölt cikkei megmutatják, hogy a Gorkij művészi alkotásaiban megnyilvánuló pártosság, harcos kiállása a proletariátus ügye mellett elméletileg szilárdan megalapozott világnézeti-politikai állásfoglalásra támaszkodik.

461 L. J.: „Szempillád zizzenésére". Az Obrazcov-együttes nagysikerű bemutatkozása. Szabad Nép, Bp., 1930. március 24.,p.6
462 A könyvnapi ajánlott könyvek jegyzéke. Corvina, Könyv-, antikvárius-, papír- és írószerszaklap. Bp., 1950. május 26.,p.3
463 Gorkij: Az igazi kultúra. Szikra, Bp., 1950. május 20.,p.6

Gorkij írásainak további jelentősége, hogy segítséget nyújt számunkra abban a küzdelemben, amit a burzsoá ideológia és annak nálunk is meglévő maradványai ellen folytatunk. Ma, amikor a kultúra frontján vívott küzdelemnek politikai szempontból elsőrendű fontossága van, nagyon aktuális volt. Gorkij ilyen tárgyú írásainak kiadása, amelyekből bolsevik szenvedélyességet, a kultúra problémáinak a politika kérdéseivel való legszorosabb összekapcsolását, bátor és megingathatatlan állásfoglalást tanulhatunk."[464]

A kötet jazzszempontból legfontosabb cikke „A kövérek muzsikája" , amelyet Maxim Gorkij még 1928-ban, azaz kereken 22 esztendővel a magyarországi megjelentetés előtt írt. A magyar nyelvű változatban ez mintegy hét nyomtatott oldal. Ez a cikk volt az, amire az 1950-es évek elején a pártfuncionáriusok – fogjuk rá, hogy csak tudatlanságból, ismerethiányból – mint kapitalista csökevényt emlegették a jazzt. Idézzünk ebből a nem minden tanulság nélkül való írásból:

„Az üdítő csendet valami kellemetlen kopácsolás szakítja meg - egy, kettő, három, tíz, húsz ütés és közvetlenül utána, mint iszap a tiszta, átlátszó vízbe, ömlik a vad nyivákolás, fütyülés, ropogás, üvöltés, ordítás, kattogás. Nem emberi hang ez: inkább a ló nyerítéséhez hasonlít, disznóröfögés, szamárordítás vegyüléke, óriási békák szerelmes brekegése. Az esztelen hangoknak ez a fülsértő káosza alig felfogható ritmusban lüktet. Ha egy-két percig hallgatjuk ezt a macskazenét, akaratlanul is azt kell gondolnunk, hogy őrültek zenekara játsza. Ez a zene az értelmet a durva nemiség mély fertőjébe rántja le. Bizonyára valami ember-csődör vezényli, óriási falluszát lengetve.[—]

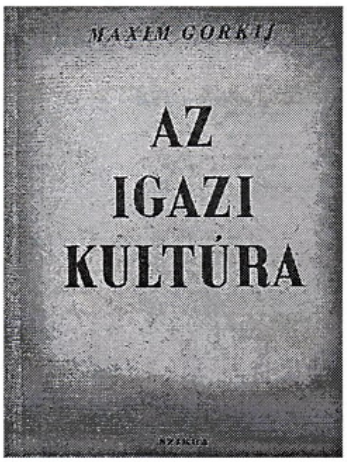

Ez a kövér emberek muzsikája. Ritmusára cinikusan mozgatják combjukat a »kultúrországok« luxuskocsmáiban a kövér emberek. Ritmusára disznólkodnak, nyilvánosan megjátszák a férfi és egyesülésének aktusát. [...]

A kövérek világában járványszeűen terjed az »egynemű« szerelem. A »fejlődés«, amelyen ezek a kövérek átesnek, nem más, mint: elfajulás.

Ez hát a »fejlődés« útja, amely a menüett szépségétől és a keringő elevenségétől a cinikus foxtrotthoz és a görcsszerű csárlsztonhoz, Mozarttól és Beethoventől a néger jazzhez vezet. [...]

Aztán a kövérek muzsikája fülsiketítő robajjal végre megszakad. Olyan robajjal, mintha az égből a földre zuhanna egy konyhaedénnyel megrakott fiók. Újra beáll a kristálytiszta csend".[465]

464 Nádor György: Maxim Gorkij: Az igazi kultúra (Szikra 1950). Társadalmi Szemle, Bp., V. évfolyam, 7-8.. szám, 1950. július-augusztus, p.652-654

465 Maxim Gorkij: A kövérek muzsikája -Ujságcikkek és szatírák. In: Uő: Az igazi kultúra (Fordította: Rényi Ervin). Szikra, Bp., 1950, p.171-177

Közel hét évtizeddel a magyar nyelvű megjelentetés után felmerül a kutatóban, hogy vajon az első olyan kommunista korifeus, aki elolvasta az írásművet, nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni (?), hogy amit olvas, az nem politikai útmutató, nem politikai útravaló, hanem tömény szatíra? Amint azt a kötet alcíme is megjegyzi: „Ujságcikkek és szatírák"...

1950. június 21.

A Bartók Béla Szövetség budapesti ankétjáról beszámoló cikkben érdekes kezdeményezésről számolt be. Mauriciu Voscan, a román Folklore-együttes vezetője így nyilatkozott:

> "- Harcolunk a zenei »amerikanizmus« ellen - mondotta. - Az amerikai jazz a néger népzene eltorzítása, a tőkések ízlése szerint. Ezt mi elvetjük, de megőrizzük a jazz hangszereit és népi motívumokon alapuló, könnyű, dallamos, lírai zene előadására használjuk."[466]

Feltételezhető, hogy valahol itt, ennél az együttesnél kell keresnünk a román etnojazz kialakulásának korai gyökereit.

1950. december

Az 1950. decemberi távbeszélő névsorban még szerepelt két jazz zongorista

> „Boros László jazz zongorista, XIII., Kresz Géza u. 51, 201-819"

> „Szilágyi Károlyné jazz-zongorista, V., Molnár-u.21, 382-245"[467]

466 A román Folklore-együttes vezetője a Bartók Béla Szövetség ankétján. Népszava, Bp., 1950. június 21.,p.6

467 Budapesti Távbeszélőnévsor, 1950. december, Bp.,p.49 & p.444